

Сніжана Сергіївна ПАНЧЕНКО,
аспірант Хмельницького університету управління та права,
civil@univer.km.ua

УДК 347.132.6+347.441.4

НЕВИЗНАЧЕНИЙ СТРОК ДІЇ ДОГОВОРУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Досліджується значення строку в цивільно-правовому договорі та договірних зобов'язаннях. Аналізується класифікація цивільно-правових строків за ступенем їх визначеності, за якою виділяються абсолютно визначені, відносно-визначені та невизначені строки. Додатково обґрунтовується необхідність виокремлення та аналізу відносно визначених строків. Доведено, що абсолютно визначені та відносно визначені строки можуть встановлюватися також з допомогою термінів (моментів у часі). З'ясовується, що у цивільно-правовому обороті існують невизначені строки дії договору. Обґрунтовується нелогічність вживання терміна «безстроковий договір». Встановлено, що договори з невизначеним строком дії не є безстроковими. Встановлено перелік підстав припинення договору з невизначеним строком дії. Серед цих підстав є такі: одностороння відмова від договору однієї зі сторін; пред'явлення вимоги уповноваженою особою про повне виконання зобов'язання; настання скасувальної умови; домовленість сторін про припинення договору. Окремо охарактеризовано таку підставу припинення договору з невизначеним строком дії, як настання скасувальної умови.

Ключові слова: цивільно-правовий договір, строк дії договору, невизначений строк, одностороння відмова від договору, скасувальна умова, пред'явлення вимоги про виконання зобов'язання.

З часів римського права відомою є така сентенція: «*Pacta servanta sunt*», що означає — «*договори слід виконувати; договорів слід дотримуватися*» [1, с. 942]. Проте виконання договору (точніше, договірною зобов'язання) значною мірою залежить від умов договору, серед яких особливе значення належить строку дії договору.

Як неодноразово підкреслювалося у правових дослідженнях, строковість є неодмінною та обов'язковою ознакою зобов'язальних правовідносин [2, с. 69]. Проте нами вже було доведено, що строк дії договору та строк існування договірною зобов'язання не завжди співпадають [3]. Причому про таке неспівпадіння не можна знати наперед, на момент укладення договору. Лише невиконання (неповне, неналежне виконання) на момент закінчення (спливу) строку дії договору може бути показником того, що договірне зобов'язання буде тривати і після спливу строку дії договору. Або ж в окремих випадках строк дії зобов'язання може бути меншим, ніж строк дії договору [3].

Разом з тим, якщо сторони при укладенні договору встановили його строк, то при нормальному розвитку відносин (а не забуваємо про те, що цивільне право переважно має справу саме з такими відносинами) можна передбачати, що строк дії договору та строк існування відповідного договірною зобов'язання будуть співпадати. Але й у цьому випадку йдеться лише про передбачення, яке в реальності може і не справдитися.

Ще більш непрогнозованою наперед є ситуація, коли строк дії договору наперед сторонами не визначений. Саме тому в цьому ракурсі окремої уваги потребують договори, строк дії яких є невизначеним, а також зобов'язання, які виникають із таких договорів.

У цілому питання цивільно-правових строків та їх значення досліджувалися багатьма науковцями, зокрема М. В. Батяновим, Т. М. Вахонєвою, Л. Г. Востріковою, В. П. Грібановим, В. В. Груздевим, П. Д. Гуйваном, А. В. Жгуною, М. Я. Кірілловою, П. В. Крашенінниковим, К. Ю. Лебедевою, В. В. Луцем, Д. О. Маріцем, О. В. Шовковою тощо. Разом з тим, враховуючи неоднозначність поставленої проблеми, питання невизначених строків цивільно-правових договорів, їх зв'язок з договірними зобов'язаннями потребує окремої уваги.

У зв'язку з цим слід звернутися до традиційної у науці цивільного права класифікації строків за ступенем їх визначеності¹. Зазначена класифікація стосується будь-яких строків цивільного права, проте знаходить відображення і в зобов'язальному праві. Отже, може бути застосована й до характеристики строків договору, зокрема, й строку дії договору та проміжних строків.

Зазвичай за цією класифікацією виділяли визначені та невизначені строки [4, с. 30]. Проте слід погодитись з тим, що таке двочленне групування строків за ступенем їх визначеності страждало певною обмеженістю [2, с. 73], оскільки воно не дозволяло правильно знайти місце окремих строків за таким поділом. Наприклад, це стосується строку дії договору довічного утримання.

¹ Саме цей критерій — *ступінь визначеності строку* — вважаємо найбільш логічно сформульованим, на відміну від інших варіантів формулювання підстави цієї класифікації, які зустрічаються у юридичній літературі. Серед таких можна зазначити визначеність строку, порядок обрахування та визначеності строків тощо.

Саме тому останнім часом усе більшої популярності набуває детальніша градація видів строків за цим критерієм. Відповідно до неї виділяють абсолютно визначені, відносно визначені та невизначені строки [5, с. 27; 6, с. 32–34]. Виділення нового виду строків — відносно визначених (як фактично проміжних між абсолютно та відносно визначеними) — пов'язують із введенням у дію нового цивільного законодавства (насамперед, ЦК України), розробленого для потреб ринкової економіки та однією із основних засад (принципом) якого є свобода договору. Саме реалізація цього принципу робить можливим та необхідним багатоманітність у способах визначення цивільно-правових строків, у тому числі строків договору. Це було не характерне для цивільно-правових відносин, які склалися за умов планової економіки, де доля імперативних норм була значно більшою, а можливість сторін на власний розсуд врегульовувати цивільно-правові відносини достатньо обмежувалася.

Відповідно є потреба зупинитися на характеристиці абсолютно визначених та відносно визначених строків. А їх аналіз буде здійснюватися нами лише у межах, необхідних для з'ясування та підкреслення особливостей невизначених строків.

Абсолютно визначеними є строки, які підлягають точному обчисленню шляхом зазначення їх тривалості, з настанням або закінченням яких пов'язуються юридичні наслідки [6, с. 32; 5, с. 27]. Не дивлячись на те, що строк відповідно до ч. 1 ст. 251 ЦК України є саме періодом часу, вважаємо, що встановлювати абсолютно визначені строки можна двома способами:

- 1) шляхом вказівки на тривалість строку (наприклад, три місяці);
- 2) шляхом вказівки на точні моменти початку та закінчення строку (наприклад, з 1 березня 2015 р. по 1 липня 2016 р.). Тобто, строки можуть визначатися і через терміни в розумінні ч. 2 ст. 252 ЦК України. На наше переконання, цей спосіб принципово від першого варіанта не відрізняється. Як і в попередньому способі, також йдеться про період часу. А вказівка на конкретні календарні дати є зручною для сторін.

Відносно визначені строки виділяються не всіма, проте більшістю сучасних цивілістів (Д. О. Бадиков, Л. К. Беджаше, Т. Л. Левшина, О. П. Сергеев та ін.) [6; 5, с. 27–28; 7, с. 392; 8, с. 350–351]. Необхідність виділення такого виду строків Л. К. Беджаше пояснює таким. По-перше, класифікація цивільно-правових строків за ступенем їх визначеності покликана встановити чіткість у здійсненні цивільних прав та обов'язків. По-друге, зазначений поділ дозволяє з'ясувати, в яких випадках доцільно чітко вказувати періоди або моменти, з якими пов'язані певні правові наслідки, а у яких це є неможливим та й непотрібним [5, с. 27–28]. І, по-третє, багато строків (термінів) не можна однозначно віднести до визначених чи невизначених строків (термінів). Так, складно віднести до невизначених строків такі оціночні поняття, як «своєчасно», в «розумний», «співрозмірний» строк тощо [5, с. 28]. Аналогічно до визначених строків (термінів) однозначно не можна віднести події, з яким пов'язуються правові наслідки (наприклад, смерть). Щодо останнього Л. К. Беджаше застерігає: окрім випадку, коли подія визначена конкретною календарною датою [5, с. 28]. Вважаємо абсурдною

можливість існування в договорі вказівки на смерть, визначену конкретною календарною датою. Загальною ознакою є неможливість прогнозування смерті фізичної особи наперед. Навіть у випадку, коли є особи, які бажають смерті іншій особі чи навіть вчиняють певні дії щодо її заповідання.

Багатоманітність відносно визначених строків дозволяє виділити два їх види:

а) строки, пов'язані з конкретним періодом або моментом часу, однак цей момент позначений не «календарно», а шляхом вказівки на триваючу чи одномоментну подію, яка неминуче настане (проте точно невідомо, коли саме), наприклад: відповідно до ч. 2 ст. 755 ЦК України договір довічного утримання (догляду) припиняється смертю відчужувача майна². Таким строком, на нашу думку, також є період поставки, визначений у договорі як «другий квартал року»;

б) строки, виражені за допомогою оціночних понять [7, с. 392] на зразок «розумні строки» (ч. 4 ст. 672, ч. 2 ст. 684, ч. 1 ст. 688, ч. 2 ст. 776, ст. 777 ЦК України), «нормально необхідний час» (ч. 2 ст. 644 ЦК України), «негайно» (ст. 530, ч.ч. 2–3 ст. 565, ч. 2 ст. 568, ст. 690, ст. 785 ЦК України), «своєчасно» (ч. 2 ст. 538, ч. 1 ст. 688 ЦК України) тощо. Л. К. Беджаше наголошує на тому, що ці об'єктивні поняття слід відрізнити від «моменту вимоги», який є суб'єктивним та залежить від розсуду кредитора, а відповідно свідчить про те, що строк не було визначено взагалі, хоча зрозуміло, що певні межі у правовідношення все ж є [5, с. 29].

Разом з тим слід зазначити, що відносно визначені строки другого виду є вдалими при їх використанні у нормативно-правових актах або для характеристики виконання договірних зобов'язань. Наприклад, щодо виконання обов'язку продавця з передачі товару можна навести положення ч. 3 ст. 703 ЦК України «Продаж товарів з використанням автоматів»: «якщо покупцеві не надається оплачений товар, продавець повинен на вимогу покупця негайно (курсив наш — С. П.) надати покупцеві товар або повернути сплачену ним грошову суму». Проте вважаємо, що такі строки є малоприматними для визначення строку дії договору. Дещо більш придатними вони є для характеристики проміжних строків.

Перша група відносно визначених строків (пов'язаних з конкретним періодом або моментом часу) може бути встановлена як у актах

² Саме такий юридичний факт, як смерть, та його значення в договорі довічного утримання (догляду), на нашу думку, є яскравим аргументом на користь виділення в окрему групу відносно визначених строків. Так, Т. С. Март'янова кваліфікує строк дії цього договору як невизначений строк [9, с. 168]. Проте певні орієнтири цього договору є. Його припинення пов'язується у законодавстві з настанням смерті відчужувача, тобто певним терміном у розумінні ч. 2 ст. 251 ЦК України. Відповідно до неї терміном є певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. І ця подія неминуче має настати (ч. 2 ст. 252 ЦК України), хоча момент її настання наперед визначити неможливо. Не дивлячись на те, що припинення договору пов'язано з терміном, не можна не визнати, що договірне зобов'язання, яке виникає внаслідок цього договору, буде тривати протягом певного строку і що договір характеризується такою ознакою, як строк. Отже, відомо, що саме (яка саме обставина) припиняє договір, проте невідомо, коли це станеться. Відповідно цілком невизначеним цей строк визнати не можна. Таким чином, строк дії договору довічного утримання (догляду) слід віднести саме до відносно визначених.

законодавства, так і в цивільно-правових договорах. Це зумовлюється особливістю певних відносин та конкретними обставинами.

Таким чином, під *відносно визначеними* слід розуміти строки, яким не характерна вичерпна точність шляхом вказівки на конкретний часовий відрізок або момент у часі, проте в договорі або законі встановлений орієнтовний порядок їх обчислення.

Наведена характеристика абсолютно та відносно визначених строків дозволяє побачити їх суттєвий контраст зі строками невизначеними.

*Невизначеними*³ строки є тоді, коли часовий орієнтир для їх обчислення взагалі не встановлено, хоча й передбачається. За таких обставин відповідне правовідношення має часові межі [6]. Зазвичай при характеристиці таких строків згадують про строки користування майном за договорами найму (оренди) або позички, укладеними на невизначений строк або без вказівки на конкретний строк такого користування (ст.ст. 759, 763, 827, 831 ЦК України). Проте слід визнати, що невизначені строки є значно різноманітнішими. Хоча й однозначного бачення їх переліку в науковців немає.

Переходячи до аналізу невизначених строків, слід вказати, що для їх позначення використовуються різні назви. Так, найчастіше йдеться про *договір з невизначеним строком* (ч. 2 ст. 763 ЦК України), *договір, укладений без визначення строку* (ч. 3 ст. 834, ч. 1 ст. 1012 ЦК України), *договір, строк якого не встановлений* (ч. 1 ст. 1126 ЦК України). Проте зміст, який вкладається у зазначенні поняття, є однаковим. На нашу думку, найімовірніше, таку варіативність можна пояснити стилістичною зручністю у формулюванні правових положень нормативних актів.

Невизначеність строку дії договору, як справедливо зазначається М. В. Батяновим, не свідчить про безстроковість договірною правовідношення, постійність прав та обов'язків [2, с. 72]. Строковий характер у договорах з невизначеним строком дії виражається у тому, що часові межі передбачаються [2, с. 72], проте з якоїсь (суб'єктивної, об'єктивної) причини чи просто внаслідок упущення вони сторонами при укладенні договору не визначаються.

Г. Ф. Шершеневич, аналізуючи договір найму, укладений без визначення строку, зазначав, що тимчасовий характер користування майном зумовлює сприйняття цього договору не як споконвічного, а як такого, що може бути припинений у будь-який час [11, с. 462]. Саме у зв'язку з цим вважаємо неправильним говорити про «безстрокові договори», правильніше — про «договори з невизначеним строком». Дуже часто у наукових дослідженнях вони ототожнюються, але чи терміном «безстрокові» називаються строки з невизначеним строком дії?

Проте в юридичній літературі можна побачити й таку оригінальну позицію (М. В. Батянов), згідно з якою існують як *безстрокові договори* (курсив наш — С. П.), так і *договори з невизначеним строком дії* (курсив наш — С. П.) [2, с. 73]. Більше того, ці терміни не ототожнюються, а навпаки — розмежовуються [2, с. 73]. Спільною ознакою для них М. В. Батянов вважає те, що і в договорах з невизначеним строком, і у безстрокових договорах строк дії договору не визначається. Специфічним

³ П. Д. Гуйван невизначені строки називає невстановленими [10].

саме для безстрокових договорів науковець називає обмежені можливості для їх припинення, що, на думку автора, обумовлено необхідністю забезпечення більшої стабільності відносин за такими договорами. На думку М. В. Батянова, можливість припинення безстрокових договорів обумовлюється не довільним бажанням контрагента, а виникненням обставин, визначених у законі. Прикладами подібних договорів дослідник називає договір на надання послуг телефонного зв'язку громадянам та договір соціального найму житлового приміщення [2, с. 74], аналогом якого за українським законодавством є договір найму житла в державному житловому фонді, що врегульований ЖК УРСР.

На нашу думку, ці пояснення є натягнутими. Жодної принципової різниці між «безстроковими» договорами та договорами з невизначеним строком дії немає. Якщо ж йдеться про назву, то перша з них є вкрай нелогічною, оскільки в принципі безстрокових договорів, про що вже зазначалося, немає.

Так, при поверхневому аналізі у правовій літературі деколи виділяють строкові правочини та їх антипод — безстрокові. На думку М. В. Кротова, у безстрокових правочинах не визначається ані момент уступу його в дію, ані момент його припинення. Такий правочин вступає в дію негайно [8, с. 285]. І, навпаки, під строковими науковець розуміє правочини, в яких визначений або момент вступу правочину в дію, або момент його припинення, або обидва зазначені моменти. Особливість строкових правочинів, на думку М. В. Кротова, полягає в тому, що настання строку обов'язково має відбутися [8, с. 285]. Проте, настання строку, а точніше — його вплив відбувається і у строкових, і в безстрокових правочинах. Отже, підставою поділу із врахуванням темпоральних характеристик може бути ступінь визначення строку, а не його наявність чи відсутність.

Тому вважаємо, що навіть у виняткових випадках у наукових дослідженнях використовувати термін «безстроковий» договір недоречно [2, с. 74–75]. У зв'язку з цим, пропонуємо у ст. 1142 ЦК України при правовому регулюванні договору простого товариства слова «безстроковий договір простого товариства» замінити на слова «договір простого товариства без зазначення строку дії».

Також слід зазначити, що навряд чи при здійсненні господарської діяльності та задоволенні громадянами своїх побутових потреб шляхом укладення цивільно-правових договорів (тобто у реальному житті) можна буде (та й чи доречно) запровадити ідеї та «термінологічну чистоту» щодо запропонованого вище, тобто змусити учасників цивільного обороту не застосовувати, наприклад, науково-некоректний термін «безстроковий договір» не можна. Проте у законодавстві та наукових дослідженнях подібної термінології слід уникати.

Постає також питання: чи можуть бути невизначеними строки не тільки у нормативно-правових актах, але й у цивільно-правових договорах? На це питання однозначно слід дати позитивну відповідь. При цьому також слід зазначити, що невизначеними в цивільно-правових договорах можуть бути не тільки строки, але й значна кількість інших умов, що у подальшому впливає і на зміст прав та обов'язків контрагентів. Серед таких невизначених у момент укладення договору умов, поряд зі

строком (строками) договору, можна назвати умову про тару та упаковку; спосіб чи вид транспорту, яким здійснюється поставка; ціна тощо.

Загальною нормою щодо всіх таких умов є ст. 627 ЦК України «Свобода договору». Зокрема відповідно до неї сторони вільні у визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості. Отже, в багатьох випадках невизначеність умови договору є допустимою. І вона долається за допомогою диспозитивної норми закону.

Разом з тим, такі «лояльні» наслідки невизначеності у відносинах між сторонами договору закон встановляє не завжди. Усе залежить від ступеню важливості невизначеності: і чи допустимим є її усунення за допомогою норми права. У наведених вище прикладах невизначеність не є суттєвою, і з метою забезпечення стабільності договору законодавець знайшов можливим передбачити в нормах права відповідні способи усунення невизначеності, перетворення її на визначеність [12, с. 21]. У недозволених (недопустимих) законодавством випадках невизначеність (недостатня визначеність) певних умов може створювати негативні для сторін наслідки. Наприклад, аналіз ч. 1 ст. 638 ЦК України дозволяє зробити висновок, що договір вважається неукладеним, якщо в ньому неузгоджені всі істотні умови. Подекуди законодавство висуває спеціальні, більш деталізовані вимоги до певної із визначених законодавством істотних умов договору. Так, у договорі оренди землі визначення самого предмета договору (тобто об'єкта оренди) повинно здійснюватися через визначення її кадастрового номеру, місця розташування та розміру земельної ділянки (ч. 1 ст. 15 Закону України «Про оренду землі») [13]. Як приклад іншого способу деталізації умови договору можна назвати ст. 554 ЦК РФ «Визначення предмета в договорі продажу нерухомості». У цьому випадку умова про предмет деталізується не через чітко визначені характеристики (як у вже зазначеній ч. 1 ст. 15 Закону України «Про оренду землі»), а через функціональний критерій (шляхом зазначення мети, яка має бути досягнута при характеристиці предмета). Отже, відповідно до неї у договорі продажу нерухомості повинні бути вказані дані, що дозволяють точно встановити нерухоме майно, яке підлягає передачі покупцю за договором, у тому числі дані, які визначають розташування нерухомості на відповідній земельній ділянці або у складі іншого нерухомого майна. При відсутності цих даних у договорі умова про нерухоме майно, яке підлягає передачі, вважається не погодженою сторонами, а відповідний договір не вважається укладеним [14]. За вдалими висловлюванням Є. В. Богданова, невизначеність щодо предмета договору трансформується у визначеність відсутності самого договору [12, с. 21–22]. Звичайно, не слід забувати про те, що предмет договору є обов'язковою істотною умовою для будь-якого цивільно-правового договору. Щодо строку (строків) законодавець настільки категоричних вимог не висуває, що й є цілком логічним.

Отже, з'ясовано: договори з невизначеним строком їх дії мають право на існування⁴. Виходячи з цього, виникає нове питання: за яких умов (у

⁴ Проте в такого підходу є й опоненти. Так, Д. О. Маріц вважає невдалим підходом наявність правил про невизначені строки у договірних відносинах [15, с. 48].

яких випадках) ці договори все ж припиняться, або по-іншому: від чого залежить закінчення (сплив) строку дії цього договору?

На підставі аналізу законодавства Е. В. Богданов виділяє два варіанта вирішення (розв'язання) ситуації, пов'язаної із наявністю у договорі невизначеної умови:

1) невизначеність умови вирішується за допомогою норми права⁵, відповідно наявність невизначеної умови не впливає на чинність договору;

2) негативне⁶ вирішення невизначеності, серед варіантів якої можна виділити такі: договір вважається неукладеним; сторона має право на односторонню відмову від договору або на відмову від його виконання тощо [12, с. 22].

У свою чергу, Л. К. Беджаше серед невизначених строків виділяє:

а) такі, щодо яких ані закон, ані договір взагалі не встановлюють жодних часових орієнтирів;

б) строки, визначені моментом пред'явлення вимоги [5, с. 27–29].

Співставляючи зазначене та вже зроблені нами висновки про договори з невизначеним строком дії, можна узагальнити, що підставами припинення договору з невизначеним строком дії є:

1) одностороння відмова від договору однієї зі сторін;

2) пред'явлення вимоги уповноваженою особою про повне виконання зобов'язання;

3) настання скасувальної умови;

4) домовленість сторін про припинення договору.

Зупинимося на характеристиці однієї із зазначених підстав припинення договору з невизначеним строком дії. Йдеться про настання скасувальної умови. Випадки, коли закінчення строку дії договору прив'язується до настання скасувальної умови, є достатньо поширеними в цивільному обігу.

Достатньо часто у цивільно-правовій сфері зустрічаються так звані умовні правочини, існування яких передбачено ст. 212 ЦК України. Як справедливо вказує О. В. Дзера, вони не є якимось самостійним видом правочину [16, с. 519], а їх виокремлююча риса проявляється в тому, що настання визначених цивільно-правових наслідків залежить від настання (ненастання) певних обставин (умов).

Ці обставини (умови) характеризуються такими ознаками:

1) вони відсутні у момент вчинення правочину;

2) сторони передбачають можливість їх настання, проте не впевнені у цьому;

3) вірогідність появи таких обставин не залежить від волі сторони (сторін) правочину;

4) виникнення таких обставин після вчинення правочину породжує визначені сторонами наслідки [16, с. 519; 10, с. 267].

У якості умови не може застосовуватися строк, дата, досягнення певного віку, настання інших обставин, щодо яких немає сумніву в їх настанні [8, с. 285; 16, с. 204]. Обставини, з настанням яких пов'язують

⁵ Найімовірніше варто говорити саме про диспозитивну норму.

⁶ Спірним є віднесення Е. В. Богдановим односторонньої відмови від договору до «негативного вирішення невизначеності». У багатьох випадках одностороння відмова від договору та його припинення відбуваються в інтересах обох (усіх) сторін.

певні правові наслідки за умовним правочином, можуть бути події чи явища соціального або природного характеру. Вони можуть бути як позитивними, так і негативними. Наприклад, народження дитини, вступ у шлюб, смерть, втрата працездатності фізичною особою, банкрутство юридичної особи чи фізичної особи-підприємця тощо. Сам по собі факт передбачення умовним правочином негативної обставини не є підставою для визнання такого правочину неправомірним, якщо він відповідає положенням ст. 203 ЦК України, яка встановлює загальні вимоги дійсності правочинів [16, с. 518]. У якості умови можна визнавати не тільки події, але й дії, які дозволяють сторонам умовних правочинів впливати на настання чи на ненастання правочинів. Недобросовісна поведінка одного із учасників правочину може стимулювати настання вигідної для неї умови або перешкоджати настанню невигідної умови. При таких діях особи штучно викликана подія вважається такою, що не наступила, а подія, якій неправомірно запобігли, — такою, що наступила (ч.ч. 3–4 ст. 212 ЦК України). Слід підкреслити, що сама можливість впливу на настання чи на ненастання події не тягне зазначених вище наслідків, якщо вплив здійснювався правомірними добросовісними діями ... [8, с. 285–286].

У ст. 212 ЦК України передбачається існування двох видів умовних правочинів: правочини, укладені під відкладальною умовою, та правочини, укладені під скасувальною умовою. З точки зору аналізу договорів з невизначеним строком дії, цікавими є саме *договори, укладені зі скасувальною умовою*. Умовними правочинами фактично є усі договори страхування. Проте не можна погодитись з думкою О. В. Дзери, який відносить до умовних договорів і договір довічного утримання (догляду) [16, с. 519]. Така обставина, як смерть, не відповідає виділенню нами ознакам умов, зокрема ймовірності та невпевненості сторін у тому, що така обставина настане взагалі хоч колись.

Слід визнати, що скасувальна умова може бути передбачена як у строкових, так і в безстрокових договорах.

Проте слід погодитись з тим, що якщо це має місце у договорі з невизначеним строком дії, то така умова не перетворює строк дії договору на визначений [2, с. 75]. Логічно, що настання скасувальної умови повинно спричинити припинення дії договору [2, с. 75], проте ми не можемо погодитись з висновком М. В. Батянова, що припиняється й існування договірної правовідносини [2, с. 75].

Усе зазначене дозволило сформулювати такі **висновки**:

1. Строковість є обов'язковою ознакою зобов'язальних правовідносин. Відповідно безстрокових договорів та договірних зобов'язань не існує. Є договори з невизначеним строком дії.

2. Обґрунтовано правильність поділу цивільно-правових строків за ступенем їх визначеності на абсолютно визначені, відносно визначені та невизначені.

3. Встановлено, що під відносно визначеними слід розуміти строки, яким не характерна вичерпна точність шляхом вказівки на конкретний часовий відрізок або момент у часі, проте у договорі або законі встановлений орієнтовний порядок їх обчислення.

4. Визначено, що підставами припинення договору з невизначеним строком дії є одностороння відмова від договору однієї із сторін, пред'явлення вимоги уповноваженою особою про повне виконання зобов'язання, настання скасувальної умови, домовленість сторін про припинення договору.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія цивільного права України [Текст] / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — К. : Ін Юре, 2009. — 952 с.
2. Батянов, М. В. Срок действия гражданско-правового договора [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Батянов Максим Владимирович. — Самара, 2004. — 217 л.
3. Панченко, С. С. Строк дії договору і строк виконання договірних зобов'язання в цивільному праві: питання взаємозв'язку й розмежування [Текст] / С. С. Панченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». — 2015. — № 6. — Том 1. — С. 107–110.
4. Луць, В. В. Строки і терміни у цивільному праві [Текст] : монограф. / В. В. Луць. — К. : Юрінком Інтер, 2013. — 320 с.
5. Беджаше, Л. К. Институт исковой давности в механизме принудительной защиты субъективных гражданских прав [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Беджаше Лолита Казбековна. — Краснодар, 2004. — 228 л.
6. Бадиков, Д. А. Гражданско-правовые сроки в предпринимательских отношениях [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Бадиков Дмитрий Алексеевич. — М., 2005. — 213 л.
7. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части первой (постатейный) [Текст] / О. Н. Садиков [и др.] ; отв. ред. О. Н. Садиков ; Ин-тут законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве РФ. — М. : Юридическая фирма Контракт : Издательский Дом Инфра-М, 1998. — 777 с.
8. Гражданское право [Текст] : учеб. / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. — [изд. шестое, перераб. и доп.]. — М. : ТК Велби, 2002. — Том 1. — 776 с.
9. Гражданское право [Текст] : учеб. [в 2 т.] / отв. ред. Е. А. Суханов. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — М. : БЕК, 2002. — Том II. Полутом 2. — 544 с.
10. Гуйван, П. Д. Теоретичні питання строків у приватному праві [Текст] : монограф. / П. Д. Гуйван. — Х. : Право, 2014. — 632 с.
11. Шершеневич, Г. Ф. Общая теория права [Текст] / Г. Ф. Шершеневич. — М. : Издание Бр. Башмаковых, 1910–1912. — Вып. 4. — 805 с.
12. Богданов, Е. В. Категории «определенность» и «неопределенность» как элементы договорного регулирования общественных отношений [Текст] / Е. В. Богданов // Законодательство и экономика. — 2012. — № 4. — С. 21–28.
13. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 р. № 161–XIV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/161-14>.
14. Гражданский кодекс Российской Федерации: Части первая, вторая, третья и четвертая [Текст]. — М. : Омега-Л, 2015. — 558 с.
15. Маріц, Д. О. Строки і терміни у договорах про реалізацію майна [Текст] : монограф. / Д. О. Маріц. — К. : Дакор, 2013. — 204 с.

16. Цивільне право України. Загальна частина [Текст] : підруч. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. — [3-тє вид., перероб. і доп.]. — К. : Юрінком Інтер, 2010. — 976 с.

*Рекомендовано до друку кафедрою цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 11 від 24 лютого 2015 року)*

Надійшла до редакції 01.03.2016

Панченко С. С. Неопределенный срок действия договора и его влияние на гражданско-правовые обязательства

Исследуется значение срока в гражданско-правовом договоре и договорных обязательствах. Анализируется классификация гражданско-правовых сроков по степени их определенности, по которой выделяются абсолютно определенные, относительно определенные и неопределенные сроки. Дополнительно обосновывается необходимость выделения и анализа относительно определенных сроков. Доказано, что абсолютно определенные и относительно определенные сроки могут устанавливаться также с помощью дат (моментов во времени). Выясняется, что в гражданско-правовом обороте существуют неопределенные сроки действия договора. Обосновывается нелогичность употребление термина «бессрочный договор». Установлено, что договоры с неопределенным сроком действия не являются бессрочными. Определен перечень оснований прекращения договора с неопределенным сроком действия. К таким основаниям отнесены односторонний отказ от договора одной из сторон, заявление уполномоченным лицом требования о полном выполнении обязательства; наступление отменительного условия; договоренность сторон о прекращении договора. Отдельно охарактеризовано такое основание прекращения договора с неопределенным сроком действия, как наступление отменительного условия.

Ключевые слова: гражданско-правовой договор, срок действия договора, неопределенный срок, односторонний отказ от договора, отменительное условие, предъявление требования об исполнении обязательства.

Panchenko, S. S. Uncertain Period of Contract Validity and its Influence on Civil Obligations

Value of term in the civil contract and contractual obligations is investigated. Classification of civil terms is analysed by degree of their definiteness according to which absolute and certain, relative and certain and uncertain terms are allocated. The need of allocation and the analysis of relative and certain terms is additionally proved. It is proved that absolute and certain and relative and certain terms can be established also by means of dates (the moments in time). It becomes clear that in a civil turn there are uncertain periods of contract validity. The use of the term «termless contract» is proved to be illogical. It is established that contracts with uncertain validity period aren't termless. The list of the bases of termination of the contract with uncertain validity period is defined. Among such bases are the following: unilateral refusal of the contract of one of the parties, statement by the authorized officer of the requirement about full implementation of the obligation; approach of a resolutive condition; arrangement of the parties on termination of the contract. Such basis of termination of the contract with uncertain validity period as approach of a resolutive condition is separately characterized.

Keywords: civil contract, period of validity of the contract, uncertain term, unilateral refusal of the contract, resolutive condition, presentation of the requirement about execution of the obligation.